Kozak-Zychman, Wanda

Materiały kostne z pochówków ludności kultury pucharów lejkowatych na stanowisku 3 w Pawłowie, pow. Sandomierz, woj. świętokrzyskie

Archeologia Polski Środkowowschodniej 6, 20-21

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

WANDA KOZAK-ZYCHMAN

MATERIAŁY KOSTNE Z POCHÓWKÓW LUDNOŚCI KULTURY PUCHARÓW LEJKOWATYCH NA STANOWISKU 3 W PAWŁOWIE, POW. SANDOMIERZ, WOJ. ŚWIĘTOKRZYSKIE

Opracowane materiały antropologiczne pochodzą z drugiego sezonu badań przeprowadzonych na stan. 3 w Pawłowie, gm. Zawichost, w 2000 roku przez B. Bargieł z Katedry Archeologii UMCS w Lublinie i M. Florka z PSOZ w Tarnobrzegu (B. Bargieł, J. Florek 2003).

Analizę szczątków kostnych wykonano zgodnie z zasadami i w oparciu o metody powszechnie stosowane w antropologii. Pomiary czaszek i kości szkieletu (w mm) wykonano wg techniki i (z zachowaniem numeracji) R. Martina (1957). Przyżyciową wysokość ciała zrekonstruowano metodą K. Pearsona (cyt. R. Martin). Przy opisach wskaźników kraniologicznych i kategorii wzrostu bazowano na klasyfikacji R. Martina.

Cztery odkryte obiekty (nr 16, 17, 18 i 19) zawierały szczątki kostne należące do co najmniej sześciu osobników: pięciu dorosłych (prawdopodobnie dwóch mężczyzn i trzech kobiet) oraz dziecka. W jednym z grobów (obiekt nr 17) pochowano trzech zmarłych, w pozostałych (nr 16, 18 i 19) po jednym.

Obiekt 16. Pochówek najprawdopodobniej kobiety. Wiek zmarłej oceniono na 30-40 lat (*Maturus*).

Czaszka: bardzo mały ułamek pochodzący być może z trzonu żuchwy oraz 2 siekacze boczne szczęki górnej (I_2), fragment korony siekacza przyśrodkowego (I_1), 2 zęby przedtrzonowe i korona przedtrzonowego (P) i 3 fragmentarycznie zachowane zęby trzonowe (M).

Szkielet pozaczaszkowy: środkowa i dolna część trzonu prawej kości ramiennej; fragmenty pochodzące ze środkowych partii trzonów prawej kości łokciowej i promieniowej oraz nasada górna kości łokciowej luzem; niewielkie ułamki trzonu prawej kości udowej oraz 2 fragmenty nasady dolnej; kilka niewielkich ułamków trzonu prawej kości piszczelowej i środkowa część trzonu kości piszczelowej lewej.

Obiekt 17. Pochówek trzech osobników – dwóch dorosłych (1 i 2) oraz dziecka (3).

Osobnik 1: przypuszczalnie kobieta w wieku 20-25 lat (*Adultus*).

Czaszka: kość czołowa (z zachowanym szwem czołowym) zespolona z niewielkim fragmentem prawej kości ciemieniowej oraz kilka ułamków sklepienia; prawa strona szczęki górnej z zębodołami od I_2 do P_2 oraz blaszka wewnętrzna wyrostka zębodołowego strony lewej; luzem – siekacz boczny (I_2), kieł (C), dwa zęby przedtrzonowe (P_1, P_2), dwa trzonowe (M_1, M_2) prawej strony szczęki górnej i dwa trzonowe (M_1, M_2) strony lewej oraz kieł (C), dwa zęby trzonowe (M_2, M_3) pochodzące z prawej strony żuchwy i jeden trzonowiec (M_3) ze strony lewej.

Poza tym obecne były trzy mleczne zęby trzonowe (2 m_1, m_2) należące najprawdopodobniej do pochowanego w tym samym obiekcie dziecka (osobnik 3).

Szkielet pozaczaszkowy: środkowe partie trzonów obu kości udowych i piszczelowych; kość łódkowata i klinowata pośrednia lewego stępu oraz fragmentarycznie zachowana prawa kość skokowa.

Osobnik 2: dorosły – brak wyznaczników do sprecyzowania wieku, przypuszczalnie także kobieta.

Zachowały się tylko fragmenty trzonów obu kości udowych i piszczelowych oraz niewielka część (z powierzchnią stawową przednią) prawej kości piętowej.

Osobnik 3: dziecko w wieku około 4 lat (*Infans I*). Zachowało się kilka bardzo małych ułamków kości pokrywowych mózgoczaszki, fragmenty części skalistych kości skroniowych, mleczny ząb sieczny (I_1) i zawiązek stałego siekacza (I_1) oraz kła (C) szczęki górnej, mleczny ząb trzonowy (m_2) żuchwy, dwa zawiązki stałych zębów trzonowych (M_1) oraz kilka małych ułamków trzonów kości długich.

Obiekt 18. Pochówek dorosłego mężczyzny zmarłego w wieku 30-35 lat (*Maturus*).

Czaszka zniszczona i niekompletna, wyraźnie zdeformowana pośmiertnie, z żuchwą. Z mózgoczaszki zachowały się – kość czołowa zespolona z kośćmi ciemieniowymi, łuską kości potylicznej, kośćmi skroniowymi i fragmentami skrzydeł większych kości klinowej oraz luzem – część podstawna kości potylicznej z fragmentem prawej części bocznej (z kłykciem potylicznym) zespolona z trzonem kości klinowej i fragmentami skrzydeł (większego i mniejszego) prawej strony. Z twarzoczaszki pozostały: obie kości jarzmowe, szczęka górna i wspomniana wyżej żuchwa. Zarówno w szczęce górnej, jak i żuchwie uzębienie kompletne, łącznie z M_3. Siekacze przyśrodkowe (I_1), siekacz boczny (I_2) oraz kieł (C) szczęki górnej strony lewej starte bardzo silnie – ukośnie (dłutowato).

Pomiary czaszki (przybliżone ze względu na deformację i liczne uszkodzenia): 1 g – op 203?; 8 eu – eu 135?; 9 ft – ft 95?; 47 n – gn 118?; 48 n – pr 65?; 51 mf – ek 37?; 52 wys. ocz. 30?; 54 szer. ap. pir. 25?; 55 n – ns 45?; 66 go -go 98; 69 id – gn 37; 70 wys. r. ż. 57; 71 szer. r. ż. 36.

Wskaźniki: 8:1 szer.-dł. 66,5?; 9:8 cz.-szer. 70,4?; 52:51 ocz. 81,1?; 54:55 nosa 55,6? W oparciu o przybliżone warto-

ści wskaźników wnioskować można, iż badany osobnik posiadał prawdopodobnie bardzo długą czaszkę, szerokie czoło, średnio wysokie oczodoły i szeroki nos.

Szkielet pozaczaszkoawy także zniszczony i niekompletny. Zachowały się: sześć uszkodzonych w znacznym stopniu kręgów szyjnych oraz łuki dwunastu kręgów piersiowych i pięciu kręgów lędźwiowych; fragmenty co najmniej dwunastu żeber prawej i jedenastu lewej strony; prawy obojczyk (dł. 133) i uszkodzony przyśrodkowo oraz przy obu końcach obojczyk lewy; fragment z brzegiem bocznym, wydrążeniem stawowym i obydwoma (uszkodzonymi) wyrostkami prawej łopatki oraz fragment z brzegiem bocznym, wydrążeniem stawowym, brzegiem górnym i wyrostkiem barkowym łopatki lewej; obie kości ramienne – w prawej uszkodzona głowa i nadkłykieć boczny, w lewej głowa oraz zniszczony guzek większy, bloczek i nadkłykieć boczny (M-1 L 308, M-1 P 312, M-2 P 307); trzony obu kości promieniowych oraz fragment nasady górnej i dolnej lewej kości luzem, kości łokciowe – w obu brak nasad dalszych, w lewej uszkodzone także wyrostki nasady górnej; trzony IV i V kości lewego śródręcza; trzy człony palców rąk; fragmenty pięciu segmentów z partii środkowej kości krzyżowej; zniszczone kości miedniczne – w obu uszkodzone talerze i kości kulszowe, zaś kości łonowych brak; kości udowe – w obu uszkodzone krętarze większe, w prawej także kłykieć przyśrodkowy, a w lewej głowa (M-1 L 447, M-1 P 443, M-2 L 445, M-2 P 441); lewa rzepka; kości piszczelowe – w prawej ubytki powyżej kostki przyśrodkowej i przy obu kłykciach, w lewej przy kłykciu bocznym (M-1a L 364, M-1a P 365; M-1 L i P 359, M-1b L i P 358); obie kości skokowe i piętowe, łódkowate (prawa uszkodzona), sześcienne i klinowate przyśrodkowe (prawa uszkodzona); komplet kości lewego śródstopia oraz I i II śródstopia prawego; dwa człony palców stóp.

Przyżyciowa wysokość ciała badanego osobnika wynosiła około 163 cm, co w przypadku mężczyzn odpowiada kategorii wzrostu „poniżej średniego".

Obiekt 19. Pochówek osobnika dorosłego, być może mężczyzny. Wiek zmarłego oceniono na 20-30 lat (*Adultus*).

Z czaszki pozostały: dwa fragmenty z uszkodzonymi w znacznym stopniu częściami oczodołowymi kości czołowej; kilka (składających się) ułamków kości ciemieniowych; niewielki fragment łuski kości potylicznej z okolicy guzowatości; prawa kość skroniowa – łuska i wyrostki zniszczone; wyrostek czołowy prawej kości jarzmowej; P_1, P_2, M_1, M_2 pochodzące z prawej strony szczęki górnej oraz C, M_1, M_3, i M_3 ze strony lewej; środkowa część trzonu żuchwy oraz dwa (składające się) niewielkie fragmenty strony prawej z zębodołami i obecnymi w pierwszym z nich – I_1, I_2, C, P_1, w drugim – M_2, M_3 a także luzem – P_2, M_1 strony prawej , I_1, P_1, P_2, M_3 strony lewej.

Poza tym obecne były dwa mleczne zęby trzonowe (M_2) z fragmentarycznie zachowanymi korzeniami oraz zawiązek stałego zęba trzonowego (M_1) należące najprawdopodobniej do dziecka (osobnik 3) z sąsiedniego obiektu nr 17.

Szkielet pozaczaszkowy: część trzonu z uszkodzonym końcem barkowym lewego obojczyka; fragmenty trzonu prawej kości ramiennej; trzony – we fragmentach – obu kości udowych i ułamki trzonu lewej kości piszczelowej; kość klinowata przyśrodkowa lewego stępu;

LITERATURA

Bargieł B., Florek M.
2003 Drugi sezon badań wykopaliskowych na cmentarzysku kultury pucharów lejkowatych w Pawłowie, stan. 3, pow. Sandomierz (w tym tomie).

Martin R., Saller K.
1957 *Lehrbuch der Anthropologie*, Stuttgart.

WANDA KOZAK-ZYCHMAN

BONE MATERIAL FROM THE FUNNEL BEAKER CULTURE BURIALS AT SITE 3, PAWŁÓW, SANDOMIERZ DISTRICT

The four features discovered in 2000 at site 3 in Pawłów contained bone remains belonging to at least six individuals.

Feature 16: most probably a burial of a woman who died at the of 30-40 (*Maturus*).

Feature 17: most probably a burial of a woman at the age of 20-25 (*Adultus*), another individual, probably woman, with no determinants allowing to define the age, and a child aged about 4 (*Infans I*).

Feature 18: a burial of an adult man who died at the age of 30-35 (*Maturus*). Based on approximate craniological values (due to deformation and damage) it may be concluded that the analysed individual had a very long skull, wide forehead, medium high orbital cavities, and a wide nasal root. It is worth noting that the incisors – middle (I_1) and side (I_2) – and the canine tooth (C) on the left side of the maxilla were severely abraded. The intravital body height of the analysed individual measured about 163 cm.

Feature 19: most probably a burial of an adult man. The age of the individual was determined as 20-30 (*Adultus*).

Katedra Archeologii UMCS w Lublinie